

Алдр Октябрск социалистическ революцин дӱчн джил

1957 джилин ноябрин 6-д СССР-н Деед Советин ӱбнин сессий деер
ӱр Н. С. ХРУЩЕВИН кесн доклад

(Цаарандың. Эклдн 124—125—126-ч номеридат).

„Дорлдӱн“ талдан автагыр йовдж йовх учр деерӱс тӱвкнун дурта келн-ӱмтс ода бӱкдӱж бӱӱ-цхӱдгн орта. США-н президент болн Великобританӱ премьер-министр харгылгына ӱзӱдсӱр болхла капиталистическ государствсин кӱлтӱчсн болгч эн хойр орн-нутгудин толгыачир „кӱчн бардмнл-гына“ политик татлгына хаалгырн ода чиги йова йовцхана. Советск Союзин халхас аӱмшг кӱч ав-уана гисн худл уршг келлӱд. США-н болн Англин толгыачир „киин дӱӱг“ цаарандың гудӱдӱж пӱдрӱхин туск, ӱмт куддж уга келгнӱ зер-зевс кедж гаргылгынд орулдӱ дӱӱн гаругын мӱнбиг икдӱлхн туск, хӱрн тегӱд, дӱӱнд белдлгнӱ туск тӱрмудӱр ӱгидж бооцлдж авихасн теднӱ харгылгына хӱбн барт зарлгдсн соньсхврас ил ӱзгдӱдӱнӱ.

Агрессивн североатлантикск блокд орцхадг государствсин правительствсин цуг толгыачирин харгылгын декабрь сард темдлгдсн бӱӱнӱ, энн тегӱд, тӱвкнун ни бӱӱлгнн кергин туск ямр чиги сӱн юм ӱс дурдджань лавта. НАТО-д орцхадг кесг орн-нутгудт социалистическ партьсин лидер-мудӱр правительствс толгьалулгдцхала ӱс-гилӱ толгьалулгдджацхана, — энн тегӱд ончга болдж бийдӱн оньг ӱгӱлнӱ. Эн партьс бийсӱн социалистическ гидж нерӱдлӱд, уни ӱзлдврӱн империалистическ толгыачирин политик кӱцӱцхӱнӱ. Зер-зевиг агслгынас гаргылгына болн нарт делкӱн орн-нутгуд хоорндк чинврӱт бӱӱдлгн сулдгьхн тӱр-мудӱр Советск Союз зӱвд ораж бгчӱхс гидж, тер учар нань аргь уга болад, зер-зев икӱр келгнӱ кӱблдӱг цаарандың йовулж кергтӱ болджана гилж ӱмт иткӱлхӱр гӱрнӱлдӱд, тер партьс кӱдмшч клас-сиг тӱбӱрлгнд орулдж йовцхана. Болв энн кӱч-кӱлсчирӱс меклгн болджана. Тегӱд социалистическ партьсин зӱрм лидермудин тинм политикӱр империалиствр ӱврӱтгӱр эннн олж олз кешӱнӱ. Тегӱд чиги США-н болн Англин правительствсин толгыачир зергс Эйзенхауэр Махмиллан хойр, Бельгин социалистическ партин тоомсрта ӱчнн болгч, блгӱ цагт НАТО-н сеглӱтр болдж. Спаак гидж зергиг ӱврӱнн харгычин кӱуртӱн дуудсн болджана. Олн-ӱмтнд хорлтта, дӱӱнд белдл-гнӱ ӱзлдврт барун социалиствр империалиствр йир икӱр чирмӱдӱж татдж орулджахиг ил йовдлмуд ӱзӱлджӱхӱнӱ.

Болв империалиствр ямр аргь-мек хӱӱцхӱв чигн, теднӱ гӱнсӱ-седснн кӱцлг, тархн лавта. Олн-ӱмтн дӱӱг гӱӱлджӱнӱ, тӱвкнун бӱӱлгнн тедн ил сагар харджана, нарт делкӱн реакцин агрессивн ӱль-бис ухан-седвӱрин ӱмӱнӱ олн-ӱмтн бослдж ноолда, цаарандан чигн ноолд мӱн.

Цуг нарт делкӱд тӱвкнун бӱӱлгнн делгртхӱ ӱдӱж Советск Союз зуткдӱлӱ, зуткдӱж чигн бӱӱ-нӱ, ташр тегӱд цаарандан чигн шин дӱӱнӱ аӱмш-гиг сӱргдӱж бокрахин тӱлд цуг кергтӱ тоотинь кехн лавта. (Альх ташлдан). Зер-зевиг агслгы-нас гаргычиг, олн-ӱмт куддж алдг селмиг бокр-хиг некдӱж бидн цаарандан чигн ноолднӱвдн, олн келн-ӱмтн хоорндан нег-негдӱн ицлг бурдӱхнн тӱлӱ, ООН-иг ни бӱӱлгнн уни чик зер-зевд хӱв-рӱхнн тӱлӱ ноолднӱвдн. (Альх ташлдан).

Империализмин дӱӱн ӱзлдврӱр кӱцл кегӱӱч улс, аргьта болсн хӱбн, хама болв чиги цууӱг татхар, дӱӱн аӱмшг икдӱлхнн тӱлӱ, тегӱд туугӱри социалистическ орн-нутгудин кӱчн-чиллин ил хӱ-винь зӱбр кедж гаргылгына ӱзлдврӱсн хагыцул-хнн тӱлӱ зуткдӱж йовцхана. Дӱӱгӱр ӱзлдвр кегч улсин тактинь ямвр гилӱ, — тедн социалистическ орн-нутгудиг ӱврӱнн дӱӱнӱ базмударн буслхӱр. дӱӱн ӱзлдвр кегч бооцс улн икӱр бурдӱхӱр, тедниг улн ӱргдӱлхӱр селдӱжӱхӱнӱ.

Нарт делкӱн орн-нутгуд хоорндан чинврӱт бӱӱл-

гыг дӱнӱлгнӱ болн икдӱлгнӱ политик — империалистическ реакцин хаалгь болджана. Киин дӱӱн политик империалиствр тархадж йовцхана, тегӱд зер-зев икӱр кедж гаргылгына кӱблдӱг тедн дӱнӱнхӱр зуткдӱхӱнӱ. Нарт делкӱг оньдинд „дӱӱ-н мӱткӱ деер“ бардӱжӱмн гидж Даллесин келд-гӱс энн ик тодрхагыр медгднӱ. Зер-зев икӱр кедж гаргылгынас ик олзта болдж байдждг, кӱч-кӱлсчирӱс авд алванн икдӱлдж США-н монопо-лин тӱлдӱ империалиствр тинм хаалгыр бӱдӱн коньютур тетгхӱр селдӱжӱхӱнӱ. Нарт делкӱн орн-нутгуд хоорндк чинврӱт бӱӱлгнн сулдлгнн болн зер-зевиг агслгынас гаргылгын империалиствр олз уга. Зер-зев икӱр кедж гаргылгын уруулгнн монополин ик гарула харгылулхнн, юнӱгд гилӱ, тедн дӱӱнӱ зер-зев кедж гаргылган уурал, тӱвк-нун цагт кергтӱ продуци кедж гаргыч зӱвтӱ болджана. Производствиг тигдӱж хӱврӱлгнн олн-ӱмтнд туста болх билӱ, зӱгӱр монополиствр аӱмшгтӱ болхмн, юнӱгд гилӱ, дӱӱнӱ даалгьврмуд кӱцӱл-гнӱс монополиствр ин авд олз-баршнн багьрдж олх мӱн. Коньютур муурхас, тӱвкнун цага про-дукц тархалгына зовлнн икдӱхӱс тедн ӱӱцхӱнӱ. Нарт делкӱн орн-нутгуд хоорндк залгьлдасд бӱӱх чинврӱг сулдлгнн зер-зев икӱр кедж гаргылгыг уруулагтн, кӱч-кӱлсчирӱг аӱмшгт бардг, олн-ӱм-тин „коммунизмин аӱмшгӱр“ ургӱгӱд, туугӱр уршг-кедж, тӱвкнун бӱӱлгнӱ тӱлӱ ноолдцхадг прогрессин кӱчлгг гарт авхар, ноолдг аргьснн хагыцулх гилж монополиствр ӱӱцхӱнӱ. Киин дӱӱ-нӱ, зер-зев икӱр кедж гаргылгына кӱблдӱ келг-нӱ болн нарт делкӱн орн-нутгуд хоорндк залгь-лдасин чинврӱг икдӱлгнӱ политик империалиствр монополистическ капиталн диктатур батлх кер-гтӱ. Дӱӱнӱ коньютур олн-ӱмтин ик кӱдмшӱр теткнӱ, — энн тегӱд кӱдмшчирг олзта гилж им-периалиствр кӱдмшчирг иткӱлхӱр зуткдӱхӱнӱ. Болв дӱӱнӱ коньютур кӱург болдгнн ӱмн-нур-рин кӱдмшчир сӱӱнӱр медцхӱнӱ, зер-зев икӱр кедж гаргылгына кӱблдӱнӱ хаалгыр ӱврӱнн джир-гьл сӱӱрулдж болш уга тедн медцхӱнӱ.

Джиргьл ясулхд талдан хаалгь бӱӱнӱ — тӱвкнун цага эл-ахун производств делгрӱлгнн. Цуг орн-нутгуд хоорнд нег-негдӱн олзта гуулгӱ делгрӱлх ӱврӱт ик аргь-тӱг бӱӱнӱ. Советск Союз, бас чигн наадк социалистическ орн-нутгуд гуулгнӱ залгь-лдасиг, аргьта болсн хӱбн, йир ӱргӱр делгрӱлхдн белн бӱӱхӱнн кесг дакж келцхӱлӱ. Келн-ӱмтс орн-нутгуд хоорнд гуулгнӱ болн экономическ зал-гьлдас делгрӱлхнн туст эн бат сӱур бурдӱдӱхнн авдг уга. Олн зусн социальн системтӱ государствс тегш-зерг тӱвкнун бӱӱлгнӱ тускар мана йовдж йовх хаалгыла эн мел зокаста.

Нарт делкӱн орн-нутгуд хоорндк залгьлдасд бӱӱх чинврӱг сулдгьхар, цуг келн-улс орн-нутгуд хоорндк инь бӱӱлгь батрулхур залгдсн тӱвкнун бӱӱлгь дурдгч политик социалистическ государ-ствсин тугн болджана. Эн политик кӱч-кӱлсчир-рин эрки кергӱлӱ, шин обществнн-экономическ формациг делгрӱлгнӱ болн батрулгына, цуг нарт делкӱд тӱвкнун бӱӱлгнӱ тӱр батрулгына кергӱлӱ ирцдӱтӱ. (Альх ташлдан). Тегш зерг тӱвкнун бӱӱлгнӱ политик, тӱвкнун бӱӱлгь болн олн-ӱмтн хоорнд инь бӱӱлгь батрулгына поли-тик — нарт делкӱн орн-нутгуд хоорндк залгьлдас делгрӱлгнӱ ганцн чик хаалгь гидж цагин бӱӱлд ӱзӱлджӱнӱ.

Олн-зусн обществнн кецтӱ государствс тегш-зерг тӱвкнун бӱӱлгнӱ политикн тӱлӱ зуткдӱлрн бидн социализм болн капитализм хоорнд сорц-лгыс уга гилж, тедн хоорнд мел кӱцд, таврит- бурдӱлгд гидж, коммунистическ болн баячудин седкӱ-ухани ӱвцлг болж гидж батрулхар седжӱ-хн угавдн. Тинм седкӱ-уха зӱусн кун марксиз-

мӱс-ленинизмӱс цухрсн болдж тоолгд билӱ. Идеологическ салгнн хоорндан ӱвцлг уга, эн ингӱд бӱӱгӱд бӱӱхмн. Болв тегш-зерг тӱвкнун бӱӱлгнн, социалистическ болн капиталистическ орн-нутгуд хоорндан тӱвкнун дӱрлдӱ кехд эн саалт болш уга.

Дӱӱнӱ техникнн одагын делгрлтин цагт империалиствр ин делкӱн дӱ ӱклхӱр селлгнн кедж болш уга ӱврӱт ик кӱуцлгь болн гару ӱзӱлх мӱн, атомн болн водородн зер-зев, баллистическ ракет орцулгнн цуг кумн-ӱмтнд кецӱ догшн аюл ӱзӱлхмн. Эн догшн аюл татсн капиталистическ кец бийн мел ӱрк-дарх уга ӱклӱ харгылулхнн. Кумн-ӱмтнд мууль болн зовлнн бӱӱд бӱӱд, улач-булагыч дӱд бурдӱдг капиталистическ кец дакж керг уга гилж олн-ӱмтн тӱуӱӱс джигшх мӱн.

Капиталистическ орн-нутгудин толгыачир кемр дӱ ӱклхӱлӱ, тер шин дӱӱнӱ ӱшдн, дӱ бурдӱлдж ӱклдг кец талданар келхд, — капиталистическ кец лавта ӱкхинь, социалистическ кец дилхнн лав-трагьхар медцхӱдг болв чигн, бидн, коммунист-вр, тинм хаалгыр дилхӱр селдӱжӱхшвдн. ӱврӱнн кӱцдӱн тинм кецӱ уултӱ хаалгыр кӱцхӱр бидн, коммуниствр, кезӱ чигн селдӱжӱсн угавдн, седш чигн угавдн, эн хаалгыр олн-ӱмтнд харш болн мана коммунистическ номнлгннд хорлтта. Социализ-мин делгрлгнн туст дӱн кергтӱ бшш гисн мана гол бӱр.

Нарт делкӱн социализмин систем ӱврӱт кӱчтӱ экономическ, политическ болн дӱӱнӱ кӱрнӱгтӱ. Империалиствр ягьл зельвдӱд бӱӱцхӱдг болв чигн, нарт делкӱн социализмин системин делгрдж йовх кучиг хамхдг аргь теднд уга, коммуниз-мур олн-ӱмтн дуркдӱж йовлгыг зогсадг аргь тедн уга. (Альх ташлдан).

Урумд! Нарт делкӱн коммунистическ болн кӱд-лмшч джисӱнд болджах ӱврӱт ик идея болн политик-ческ ӱргмджин герчнр болн орлӱчнрнн бидн болд-жанавдн. Энунд ик нӱкцл болсн мана партин XX-ч хург, нег улӱ хойр системин тегш-зерг ни бӱӱлгнӱ туск, социализмур ирлгнӱ олн-зусн ян-зта аргьмудин туск, блгӱ цагт дӱӱг сӱргдӱж бок-радж болх аргын туск, делкӱн социалистическ системин делгрлтин туск тӱрмудӱр тӱуӱн батлсн ӱшмуд. КПСС-н XX-ч хургин седкӱ-ухан ах-дургь-инӱр бӱӱгч коммунистическ болн кӱдмшч партьсин халхас ӱлвд ӱргн дӱӱг ӱзв. Коммунистическ партьсин бат хамцӱгьтӱ, марксизмин-ленинизмин гол уханд тедн уни цгтӱг, алдр кӱцдӱн кӱцхин тӱлӱ ноолдлгнндан тедн бат, баатр болн кӱшун сед-кӱтӱг Киудин, Францин, Италин болн нань чигн кесг орн-нутгудин коммунистическ партьсин хургуд ӱзӱлдж медцдӱжӱхӱнӱ. (Альх ташлдан).

Нарт делкӱн коммунистическ болн кӱдмшч джисӱн пролетарск интернационализмин туг дор, „Цуг орн-нутгудин пролетармуд, негдцхӱнн!“ гил-дг дембрлӱт болн дуувр дуудвр дахд делгрлж йовна. (Альх ташлдан). Мана урдксмдн англн дуувр чӱртиствр, 1848 джилд Францд, Германияд, Венгрт болсн пролетарск баррикадсин баатрмуд, Негдгч Интернационалин ноолдчнр, Парижск Коммуна ӱкл-ука мӱнӱк баатрмуд, ӱклӱчнр цуг орн-нутгудин кӱч-кӱлсчир Майин Нег шинин нарт делкӱн пролетарск хамцлтин сӱн блр кешӱдг болсн америкн кӱдмшчнр билӱ гидж бидн дел-кӱн кӱдмшч джисӱнӱ йовцхнн хаалгь ардан хӱлӱхлӱрн байсдг темдгнӱвдн. (Альх ташлдан).

Парижск Коммуна арадгч бидн нерӱдгдсн митинг Петербургд болсила залгьлудж, 1881 джилд Маркс ӱнгельс хойр ингдг бичхӱснн: „Диг“ хар-сачирин кесн кецӱ суркӱ аллдани хӱбн Парижск Коммуна киисдг унцд дакд нег арвх джил болла (Чилгнн 2-ч халха).

Үр Н. С. ХРУЩЕВИН ДОКЛАДИН ЧИЛГЧ

хол-ууджмд бaaгч Петербургд, аш-суулднь нам збвэр оln джилн эргцд догшн ноолда келгъни ашднь болвчн Арэсн Коммуна бүрдэцүр күргх темдгтā йовдл болх гидж диллэчир эс тоолджа-снь мел лавта". (Альх ташлдан). Ноолдан удан бо-ли догшн билā. Марксизмин алдр багшнрин урд-аснь келснь гучн тави джил болад джиргълд ху-врдж делгрлā.

Зүткā ноолдани дāки дбчи джил днэгрв, тегād эндр марксизмин-ленинизми дүүвр туг дор, но-олдани бат иштāгъан медулцхāси коммунистиче-ск боли кбдлмшч партьсин гардврт кесг зун сай улс уралан коммунизмд күргч хаалгъар йовдж йовцхана. (Удан альх ташлдан). Советск Союзин кбдлмшч класс түрүн болдж социалистическ ре-волюц кеснд биди бахтнавди, коммунизмүр йовгч хаалгъин түрүн нүүрин зерглāид мана ори-нутг, советск алдр оln-āмти эврāннь нүүртāн дүүвр ленинск Коммунистическ партьтагъан йовдж йов-хд биди бахтнавди. (Шуугата альх ташлдан).

Уүрмүд! Социализм тосхлгъни тблā ноолдлгън-дан кбдлмшч класс цуг делкād тууджлгч ямр эл-дв диллврмүд күцāснй Алдр Октябрьск социа-листическ революцин хбтк дбчи джилн ашмуд узулджāхāнā. Одгā цагт 950 сай-гар улс социали-стическ ори-нутгудар марксизмин-ленинизмин туг дор йовдж, шин джиргъл тосхджацхана, социа-лизм тосгъхин тблād, коммунизмин диллвр дбрдгхин тблād кергтāг дугтнь кедж йовцхана. Социализм теорин тбрас кезāнā гарад практикин тбрт хуврв, кесг ори-нутгудин оln-āмтнā āмд ил урн-билгин керг болв. (Альх ташлдан).

Кесг зун сай оln-āмти эндр марксизм-лениниз-мин туг дахдж йовцхана. Маньгъдур эн диллврч дүүвр туг дор бактдж, шин кесг зун сай күч-кбл-счир зогсцах мбн! (Шуугата альх ташлдан).

Алдр Октябрьск социалистическ революцин дбч-лгч джилā дбчин байслгъ кехлāри советск оln-āмти Коммунистическ партин гардврт делгрүлсн эврāннь күцāврмүдāн цуг күмни делкāн нүүрт узулджāнā. Советск Союз ода күчтā социалисти-ческ государств болчксиг, авртāгъār дбдлчксн культурин, наукин боли техникин ори-нутг болч-ксиг, биш гидж кен чадхмб! Социалистическ ре-волюцин йир темдгтā күцāврнй оln-āмтнā культу-рин урднь үзгдād уга бслт болджана, коммуни-змин цунмгъа тосхач—шин кү сургъдж дбггън. Со-циалистическ обществин күн ухаң-билгār байн, түүнā санан-күцлнй боли билгнь бндр, брги боли дүүвр збрмг!

Московск Кремлин бндр ора деер улан оддуд гилвкдж мандлцхана гидж урднь келджāцхāси болхла, ода советск улсин урн-билгтā күч-кблсār шин оддуд кегддж орчлнйгд нисүлгддж тāvгд-цхāv—нарт делкād түрүн болдж советск ори-нутгт кегдцхāси Газрин искусствени дахульс. (Удан альх ташлдан). Эн дахульс уралан бсдж-делгрл-тин зāнъгчир, советск наукин боли техникин туур-мджта байслгъни зāнъгчир. Тбвкнүн ни-джиргъ-лин дахульс гидж тедниг келцхādгнь лавта чик. Могълц газриг тбгāлдж нисād советск Газрин дахульс марксизмин-ленинизмин туг дор оln-āм-ти шин джиргъл тосхджах Советск ори-нутгин наукин боли техникин, түүнā цуг збрин дбдāн делгрлтин тускар делкād зāнъгддж йовцхана.

(Шуугата альх ташлдан).

Советск ори-нутг эврāннь тавдгч арви джилдāн эклдж ордж йовна. Мана уралан йовлгъна тбл кергүд ил тодрха боли алдр ик чинртā. Октябрьск революцин дбчинг темдглхин элдв сāн эвчнь—кү-цāгдād уга кергүдт оньган баглдж дблгън гидж Владимир Ильич Ленин герāслсиг āрунār санна-вди. Коммунистическ парть боли советск оln-āмти ирх цагин холд хāлāдж харулдихана, тедн мана бми бāйцхāх коммунистическ тосхлгъна агъу ик кергүдт оньган баглдж дбгцхāнā. Парть боли оln-āмти эврāннь бүрдāгъāч күчидāн коммунизмин ирх цага делгрлтд бат иштāгъār, гүн сүзгтāгъār эн кергүдāн күцāцхāнā. (Шуугата альх ташлдан).

Алдр Октябрьск социалистическ революцин 40-ч дбн менд болтха! (Шуугата альх ташлдан).

Коммунизм тосхгч алдр советск оln-āмти менд болтха! (Шуугата альх ташлдан).

Күчтā баг социалистическ лагерь менд болтха! (Шуугата альх ташлдан).

Цуг социалистическ ори-нутгудин оln-āмтслā, тбвкнүнд дурта газр деерк цуг оln-āмтслā советск оln-āмтнā ах-дүүгъинār иньг-амрг бāй лгън батри-делгрдж менд болтха! Цуг нарт делкād тбвкнүн бāйлгън менд болтха! (Шуугата альх ташлдан).

Социализм боли коммунизм тосхлгъна ноолд-гънд мана оln-āмтнā күцāси цуг диллгъсин сү-рāнй боли бүрдāгчнй болгси Советск Союзин Ком-мунистическ парть менд болтха! (Шуугата альх ташлдан).

Диллгдлгън уга дүрклдг мана алдр туг, марк-сизм-ленинизм менд болтха! (Шуугата удан альх ташлдан. Цугъар бослгън.)